

# METAMORPHOSIS TRANSYLVANIAE

AMIKOR e cím alatt, melyet ezelőtt kétszáz esztendővel Apor Péter műve homlokzatára írt, állandó rovatot nyitottunk, figyelni és figyelmeztetni volt célunk. Figyelni, mert szüntelen vigyázást kíván életünk és figyelmeztetni: a változás önmagában még nem érdem, csak kényszerűség, de úgy változni, hogy átmehessünk önmagunk lényegét, külső alkalmazkodással fedni a változhatatlan lelket, így nemzetnek tetsző feladat. A Metamorphosis Transylvaniae, amelyben élünk, öt évszázad alatt immár a negyedik s ez nemcsak területünknek a történelmi feszültségi vonallal való egybeesésére és ingahelyzetünk kényszerű kiszolgáltatására mutat, hanem elsősorban ebből a kiszolgáltatásból folyó kényszerre, ami tőlünk az önrevízió állandó készségét, az újrakezdés fiatalos rugalmasságát s hajlékonyságát, és a nemzeti erők szüntelen felfrissítését s résen állását kívánja meg.

Meg kell találnunk és ki kell építenünk a kisebbségi reálpolitika azon módszerét, mely a legteljesebb védelmet tudja biztosítani. Szentimrei Jenő helyesen mutatott rá a Hitellel foglalkozó cikkeiben, hogy preventív védekezésre kísérletek is alig történtek, csak amikor a baj már megvolt, akkor kísérleteztünk az orvosszerrel, merő tüneti alapon. Preventív védekezésre viszont csak szervezett társadalom képes, melynek megvannak a maga jogvédelmi, gazdasági és politikai elhárító szervei. A Hitelnek sok támadásban volt része éppen a szervezkedés szükségességének hangoztatása miatt, a szélső baloldali Korunk s nyomán egész érthetetlenül — egy inkább jobboldalinak nevezhető folyóirat is fasiszmust szimatolt körülötte s mégis újból és újból azt kell mondanunk: *a magyarság legsürgősebb feladata kutatni a szervezkedés módjait és lehetőségeit és e lehetőségeknek s kívánalmaknak megfelelően ellenállóvá építeni nemzeti szervezetünket.* Csak az lehet a szervezkedés ellen, aki vagy nem ismeri helyzetünket, vagy a teljes szétesésre, széthullásra játszik. A szászság bizonyos mértékig előnyösebb helyzetben van elsőrendű kisebbségi minősítése révén, de helyzetének igazi könnyebbségét nem ez az elbírálás, hanem évszázadokon keresztül kiépített nemzeti szervezete adja. Nehéz feladat harc közben elsajátítani az önvédelem módszereit, mégis meg kell próbálnunk. Nem írásban, hanem a gyakorlatban kell kitapasztalnunk és kialakítanunk azokat a védekező fogásokat,

melyeknek használata az adott esetben és adott helyzetben viszonylagosan a legnagyobb eredménnyel járhat. Széles skála ez, a nemzetközi jogvédelem lehetőségeivel épp úgy kell számolnia, mint a parlamenti orvoslásokkal, a belső jogvédelem adta alkalmakkal s társadalmunk rugékonyságával. Ha egy iskolát bezárnak, panaszt emelhetünk a kisebbségi szerződés alapján a Nemzetek Szövetségénél, de ugyancsak fölszólalhatunk a parlamentben, felülvizsgálatot kérhetünk a bezáró közeg felsőbb hatóságainál, bírói fórumok előtt is megkísérelhetjük a jogaink érvényesítését, s mindezekon felül a rugalmas nemzeti szervezetnek készen kell állnia arra, hogy ha egyik sem sikerül, iskolánkívüli népneveléssel pótolja a bezárt iskola művelődési tevékenységét. Melyik a célravezetőbb megoldás, melyik kecsgetet inkább eredménnyel, melyiknek kell időrendben az elsőbbséget adni, vagy egyszerre mindegyikkel élni: ez csak esetenként dönthető el s mekkora megfontolást, az eshetőségeknek milyen reális mérlegelését, mekkora tudást, invenciót, hajlékonyságot s egy nagy nemzeti gépezetnek milyen tökéletes összejátszását kívánja ez meg, ahol a politikai szervezet a nemzetközi és belső jogvédelem, s a parlamenti és közigazgatási orvoslások fegyvertárát mozgatja meg; a kulturális szervezet hajlékonyan alkalmazkodik és az eldugult csó helyett újat tesz le, amin a nemzeti kultúra éltető nedve a veszélyeztetett helyre eljuthat s a gazdasági szervezet mindkettőt alátámasztja és táplálja. Utópia, mondhatják erre azok, akiknek „huszonnégy órai ész” a sajátja, fasiszta ábránd, mondhatják azok, akik csak egy szervezkedést ismernek el: a leninit, pedig nem ábránd és nem utópia, csak kényszerűség, amit meg kell valósítanunk, ha élni akarunk,

AZ ÖRÖKSÉG, amelyet egyik nemzedék ad át a másiknak, nem ismer leltári kedvezményt. Az örökség értékén túlmenő terheikért is felelősek vagyunk. Az új helyzetre való berendezkedés még a kisebbségi sorsban levő szászság életében sem történt zökkenők és megrázkódtatások nélkül, a mi életünket pedig alapjaiban rendítette meg. Nyilvánvaló ugyanis az, hogy kisebbségi helyzetben az a társadalom tud jobban boldogulni, mely gazdasági és társadalmi berendezkedésében legkevésbé függ az államtól és földrajzi elhelyezkedése (települési térképe) gazdasági autárkia kiépítését teszi lehetővé, lelkileg viszont annyira egybeforrott, hogy jogai kivívására egy emberként tud megmozdulni. Lássuk először is társadalmi s gazdasági alkatunkat. Míg Transylvania magyarsága 1910-ben az összlakosságnak 34.3 %-át tette, addig a bányászatnál 41.2%, a véderőnél 48.0%, az iparban 52.5%, a nyugdíjas, tőkepénzes csoportban 55.6%, a közszolgálat és szabadfoglalkozásban 59.4% a kereskedelem és hitelélet keretében 59.8%, a közlekedésnél 74.2%-kal, tehát jóval arányszámán felül volt képviselve, míg az őstermelők csoportjában csak 26.7%-kal szerepelt. Bizonyos mértékig hasonló jelenséggel találkozunk a szászoknál is, akik az őstermelésben szintén valamivel arányszámukon (8.7%) alul 7.0%-kal voltak képviselve, míg az iparban 15.9%, a kereskedelem és hiteléletben 22,4%, a közszolgálat és szabadfoglalkozásban 14.6%-



vélemény uralkodó felfogásának. Domahidy Elemér a Magyar Szövetség újbóli megalakítását tartaná helyesnek, mert „mint Szövetség sokkal nagyobb súllyal tudnánk előmozdítani egyházi, kulturális és gazdasági érdekeinket, a politizálás feladatát pedig adjuk át a politikai Magyar Pártnak”. Uzoni Pál a Magyar Pártban egyúttal társadalmi szervezetet is lát, mert a „politikai és társadalmi tevékenységet viszonyainkban elválasztani nem lehet és nem tanácsos. Társadalmunkból kell kiindulnia a politikai küzdelmeknek s ez a társadalom, hogy egészséges politikát szülhessen, kell, hogy megfelelő módon előkészíttessék”. A harmadik hozzászóló, Bakos János, pedig a Gazdasági Egylet működési körének kitágításával véli pótolni a Magyar Szövetséget. Ma már elméleti érdekű volna vitázni arról, hogy e három megoldás közül melyik lett volna célravezetőbb s arról is, hogy a helyes választás esetén is a nagy társadalmi és gazdasági megrázkódtatás ernyesztő és bontó erejét mennyiben tudta volna megakadályozni vagy pótolni. Marad a pusztá tény, hogy egyik sem valósult meg s a Párt is a Szövetség szerepkörének átvétele helyett ténylegesen csak egy politikai párt szerepét vállalta.

A Szövetség gondolatának erőtlenségükből folyó feladásával törvényszerűleg együtt járt a három életmegnyilvánulásnak: a politikainak, gazdaságinak és kulturálisnak egymástól való elválása. Kulturális téren az egyházak vették át, illetve folytatták tovább a nevelésügy irányítását, mellette önállóan kiadványok születtek s általában megállapítható, hogy békebeli viszonyok számára közművelődési szervezeteink kielégítőek lennének. Azonban itt is, mint a politikában, az maradt el, ami a kisebbségi novum: a néptömegek igényének kielégítése. Általában a középosztályra építünk mindent, igaz, hogy a terheket is reá rójuk. Bármennyire is törnek be látásunkba új szempontok, tehetetlenségünk megakadályozza tettekben való érvényesülésüket. A magasabb értelemben vett nemzetnevelés pedagógiája — amit szegény Jancsó Benedek annyiszor sürgetett — elmaradt. A közgondolkodásban már kezdi elfoglalni helyét, de a gyakorlatban a Magyar Nép, az Iskola és a Hasznos Könyvtár kezdeményén kívül alig került valami megvalósításra.

E kettőhöz: a politikai és kulturális szervezéshez még volt valami készségünk. A gazdasági szervezés gondolata azonban egészen új volt. Egyelőre szükségtelennek is mutatkozott. A húszas évek gazdasági konjunktúrájában úgy látszott, hogy veszteségeink a kisajátított földbirtokokra s az esküt nem tett tisztviselőkre szorítkoznak. Ipar- és kereskedelmi vállalataink magyaroknak mutatkoztak, bankjaink eo ipso annak. A harmincas évek súlyos gazdasági krízise és a gazdasági életbe mindjobban belenyúló kormányintézkedések két irányban hatottak: egyfelől a nagytőke és az ipar- és kereskedelmi vállalatok levették a reájuk már terhessé vált magyar érzelmeket, másfelől viszont a magyar társadalom reábredt teljes magárahagyatottságára és az ebből folyó szervezkedés szükségességére. Az egyéni lehetőségeknek teljes megszűnése reábresztett a közösségi lehetőségekre. A *szövetkezeti*

*mozgalom erőteljesebb megindulása és közfigyelembe kerülése mutatja e fejlődést.* A figyelem ma a gazdasági kérdések felé fordult. Hiányok és lehetőségek, szükségletek és adottságok ma mindennapi megbeszélések tárgyai. Próbálkozások történnek, kezdeti erőfeszítések. Ezelőtt öt évvel egy szövetkezeti ankét számára még alig találtunk hozzászólókat, ma alig van összejövetel, amelynek tárgysorozatán ne szerepelne. A kezdeti idők szellemi életét a líra uralta s a politikában a nemzetközi jog, a kisebbségi szerződés adta lehetőségek. A második időszakban született meg a regény, a politikában a figyelem a nemzetközi joggal szemben a kisebbségi jogoknak az államhatalommal szembeni érvényesítése felé fordult. A harmadik időszak hozza a szellemi élet koronáját: a drámát, a politikában a belső jogvédelemnek és a ruganyos belső szervezésnek a kiépítését s ebbe az egységbe lép bele a gazdasági kérdés és szervezés előtérbe kerülése.

A gazdasági szervezés előtt két nagy feladat áll: egyik a városi, csak részben termelő, inkább fogyasztó rétegek megszervezése, a másik a falusi agrárlakosságé. Az első a maga összetett voltában, ellentétes és széthúzó érdekeivel, ma még áttekinthetetlen szövevényeivel — bár fontossága nyilvánvaló — bizonyára egy későbbi, fejlettebb kisebbségi életszervezet feladata marad, míg a második a maga sürgető és parancsoló szükségével a kisebbségi futam első körének a feladata, jóformán minden további munkának alapja.

A logikus fejtegetés sorrendje szerint most meg kellene állapítanunk a ma még magyar kézen levő föld mennyiségét, helyenként minőségét, a művelési mód fejlettségét vagy elmaradottságát, a különböző mezőgazdasági egységeknek a piactól való távolságát s ezzel kapcsolatosan az értékesítési lehetőségeket, sőt, mivel gazdatársalmunknak több mint a fele öt holdon aluli, tehát mellékeresetre utalt birtokos, a különböző vidékeken adódó mellékereseti lehetőségeket s azok fejleszthetőségét is. Sajnos, mindezekről le kell mondanunk. Mint mindenben, itt is érezzük adatgyűjtésünk hiányosságát, úgy, hogy ma még a magyar kézen levő föld területét sem tudjuk megállapítani. A háború előtti adatok a földbirtokban történt óriási eltolódás miatt még távoli következtésekre sem nyújtanak alapot. Egyelőre meg kell elégednünk azzal a kérdés fontosságát eléggé érzékeltető általános megállapítással, hogy magyarságunknak körülbelül 80 %-a mezőgazdaságból él, vagy legalább is mezőgazdasági jövedelemre utalt és a most már részben megindult s még nagyobb mértékben megindítandó adatgyűjtő munkára bízni az alapos helyetismeretre épülő helyes következtetések levonását. A mi feladatunk ebben sem lehet más, mint a figyelem felkeltése és rögzítése, a helyes irány kitapogatása, melyen az önmaga feladataira eszmélt nemzet elindulhasson.

A VIRÁGVASÁRNAPI KÖZGYŰLÉS, mely egyetlen mezőgazdasági intézményünknek, az Gazdasági Egyletnek élére új vezetőséget emelt, jelentőségét talán nem is annyira a változás tényéből nyeri, mint inkább attól a nagy várakozástól, melyet a

magyar társadalom ehhez a változáshoz fűz. Ami e várakozásból személyi rész, az *Dr. Szász Pál* energiájának, céltudatosságának, nagy látókörének szól, a várakozás személytelenített része önmagunk felé irányul és gyújtópontjában az a kérdés áll: alkalmassá tették-e az idők a magyarságot arra, hogy a nyílt és lappangó erők feltárásával és összefogásával megteremteni próbálja a szervezett gazdasági életnek azt a minimumát, amely nélkül eredményes kisebbségi élet el nem képzelhető. Túlságos naivitás lenne részünkről, ha önmagában a vezetőség kicserélődéséből összes eddigi bajaink orvoslását remélnénk, hiszen a történelem és a politikai tudományok egyaránt arra tanítanak, hogy vezetőség és tábor csak egymást támogatva tudhat maradandót alkotni. Vezetőség tábor nélkül és tábor vezetőség nélkül csupán társadalmi torzók, tragikus félegységek mindaddig, míg egymásra nem találunk. Bethlen György gróf, a lelépő elnök megnyitó beszédében erre utalt. „Őszinte sajnálattal ki kell jelentenem, — mondotta, — hogy az egyesület vezetősége nélkülözte a gazdaközönség és a tagok részéről való támogatásnak azt a mérvét, amely nélkül az egyesület kellő eredményességű működést sohasem valósíthat meg.” A mi reménykedésünk egyformán szól a vezetőségnek és a tábornak. A vezetőségnek, mivel már az új és korszerű feladatok tudatában foglalta el helyét, s a tábornak, mivel sok apró és biztató jelből úgy látjuk, hogy közönyét és fásultságát mindjobban vetkezi le, sőt mintha türelmetlen sóvárgással akarna nekifeküdni a létalapjait biztosító közös munkának.

Az út, amely az új vezetőség előtt áll, a maga töretlenségében is nagy lehetőségekkel biztat. A közép- és nagybirtok védelmére alakult Gazdasági Egyletet át kell alakítani a kisebbségbe szorult magyarság érdekeinek megfelelően széleskörű érdekvédelmi szervvé, mely a földműves lakosság gazdasági nevelését és felemelését szolgálja. *Dr. Szász Pál* rövid székfoglaló beszédében tudatosan kerülte a programadást, de szavai arra mutattak, hogy az új vezetőség ezt a széleskörű, — az új önvédelmi kisebbségi politikának megfelelő — átváltást kívánja megvalósítani. „A magyar tulajdonban levő földbirtok, — mondotta — túlnyomóan nagy részben apró birtokok kezén van s ez parancsolóan előírja, hogy leginkább ezzel az osztállyal kell foglalkoznunk, ez osztály öntudatát, műveltségét, tudását kell emelnünk, s megerősítenünk jelenlegi életlehetőségeit és új életlehetőségeket teremteni részére.” A pótolni valók nagyságára és a fejlődés roppant lehetőségeire enged következtetni az a tény, hogy 1935. december 31-én az EGÉ-nek mindössze 968 tagja volt, tehát a mezőgazdaságból élő családfenntartóknak még 1%-a sem, míg ugyanakkor a fogyasztási szövetkezetekben 66.045 tag tömörült. A Gazdasági Egylet legfontosabb feladata a mezőgazdasági kultúra színvonalának emelése, mert ami már e felemelkedés következménye: a fejlettebb mezőgazdasági élet, az már gyakorlati úton úgyis a szövetkezeti életbe torkollik. A kettő kiegészíti és feltételezi egymást. Ami a fájllatok, vetőmag, mezőgazdasági gépek, stb, közös beszerzésére, a szövetkezeti magtárak felállítására, a közös értékesítésre, egyáltalában ami

a beszerzés és értékesítés megszervezésére vonatkozik, az jó-részből a szövetkezetek feladata, viszont előkészíteni, tárgyi és lelki szempontból egyaránt alkalmassá tenni reá az embereket, ez a nevelés kérdése. A mezőgazdasági kultúra színvonalának emelésére minden államban nagy erőfeszítések történnek. Gazdasági iskolák, sajtó-propaganda, gazdasági előadások, gazdasági tanácsadás, kísérleti telepek és mintagazdaságok felállítása mind ezt a célt szolgálják. Majdnem mindenütt állami szervezetek bírkóznak ezzel a feladattal, nekünk társadalmi úton kell pótolnunk az állam hiányzó gondoskodását. A dán, a szász és az ukrán példa bizonyosság arra, hogy nehéz bár e feladat, de nem lehetetlen. A földreutaltság megnövekedett s mezőgazdasági kultúránk elapadt. Régen az állam nagyobb gondoskodása mellett a közép- és nagybirtokok tartották a színvonalat s a kisebb gazdák tőlük szerezhetők be vetőmag- és apaállat-szükségletüket. A dolgok furcsa változata, hogy a magát demokratának valló államunk jobban elhanyagolja a földműves nép megélhetési érdekeinek kiszolgálását. Igazán „nagy mélységekből” kell felemelkednünk, csak a magunk erejéből. Hajlamaink, de egyben megélhetési lehetőségeink is arra készítetnek, hogy elsők legyünk a mezőgazdaságban. Enélkül elvesz neüpnk, ennek birtokában olyan erőhöz jut, ami minden területen előnyt biztosít.

EGYRE NŐNEK A VESZTESÉGEINK vagyonban, emberben, szellemben egyaránt. Erről a sűrített levegőjű nehéz földről évek óta tart és egyre tart a kétirányú elvándorlás. Az egyik az Ókirályság felé irányul, a gazdasági nyomás alól menekülnek a nagyobb gazdasági lehetőségeket vagy legalább a megélhetést biztosító viszonyok közzé. A másik vándorlás iránya Magyarország és vonzása inkább a nagyobb szellemi kielézési lehetőségeknek szól. Számunkra mindkettő fájdalmas s olyan vérvesztéséget és szellemi szegényedést jelent, ami hatásában ma még alig felmérhető. Az első irányú vándorlás a vándorlók száma miatt ijesztő, a második a vándorlók súlya miatt. Ravasz László, Áprily Lajos után most elveszítjük Makkai Sándort, a legvilágosabb transylvan szellemet, az alkotásaiban nagy püspököt. Számunkra az ő távozása több mint egy embernek az elvesztése. Vezérünk volt, anélkül, hogy mondtuk volna, anélkül, hogy tudta volna. Tíz évig kormányozni, tíz évig az élen állni, kivédeni a nemzet fájára zuduló csapásokat, harc közben megtanulni az önvédelem módszereit, védekezni s ugyanakkor építeni, egyre rozszabodó viszonyok között; élen állni egy társadalomnak, mely kétségbeejtő reménytelenségében egymást marcangolja, melynek beteg testéből rothasztó kelevények nőnek, áruló indulatok, melyek tehetetlen nyomorúságukban az élen állók ellen feszülnek, melyek lefognak az építésre emelt kart és szennyet fecskendezenek balzsam helyett, — összerombolódhatik alattuk az idegzet s vajjon ki tudná megmondani: melyik a súlyosabb, a rombolóbb s melyik elől menekült roncsolt idegzetével a püspök? Nincs miért kutatunk: bármelyik lett legyen az ok, Makkai Sándornak mégis itt kellett volna maradnia. Több volt,

mint ember: fogalom volt. Fogalom, aminek Transylvánia adta a lényegét, oszlop, mire szomjas folyandárként kuszott fel az lélek. Távozásával elvesztettük az embert. Az alkotójától elvált mű azonban itt maradt nekünk s nem lehet más feladatunk, mint továbbfolytatni ott, ahol megszakadt. A Magunk Revíziójának gondolata él és hat tovább, mert bár Makkai Sándor vetette papírra, az élet diktálta a sorokat.

A távozó püspök, hiveihez intézett bucsulevelében visszapillantást vet az elmúlt évtized munkájára: „Ha visszatekintünk ezekre a súlyos esztendőkre, kétségtelenül mindenütt láthatjuk áldott jeleit annak, hogy egyházunk vezetői, munkásai, tagjainak mind szélesebb rétegei törekedtek az élő, *lelki* református egyház fölszabeditására a nagy világlásban összedült *intézményes* egy-egyház romjai alól. Belső kormányzatunk gondjainak mindinkább a lelkiek felé fordulása, az iskoláink fentartásáért vívott harcban és új nevelőintézetek felállításában fokról-fokra érvényesülő belső törekvés a nevelés szellemének evangéliumi elmélyítésére, lelkészi, tanári, tanítói új generációnk képzésének, nevelésének reformmunkái, a gyülekezetek hitvallásos öntudatának felébresztése és megerősítése érdekében folytatott irodalmi, intézményes és közvetlen tevékenységek, egyházi társadalmunknak aktív keresztény életre és munkára való szövetségi megszervezése, szeretetintézményeink létesítése, megindulása, a külmisszió parancsának teljesítésére tett első lépéseink mind azt bizonyítják, hogy kezdtük megérteni a zsoltár szavát, mely boldognak magasztalja az embert, aki a Siralomvölgyében kútát ás, csatornát csinál az égi eső életadó vizének. A külső jelekből a belső élet minőségére következtethetünk, népünk önkéntes teherviselése, az elmúlt tíz év ötszáz templom és iskolaépítése beszédes bizonyosságai a lelki egyház megújulásának.”

Makkai rámutat az egyház további feladataira: a létesített intézményeket, *kereteket* belső munka által *élettel, lelki tartalommal kell megtölteni*. Hisszük, hogy az új püspök hűségese gondozója lesz az örökségnek.

Makkai rámutat az egyház kapcsolatára is: „A magyarság, mint nemzeti kisebbség szempontjából az egyházat a nemzeti eszmény öréke tisztelem. Az egyháznak kell afelett örködni, azon munkálnia, hogy az erdélyi magyarság és közelebről a református magyarság örökre egy maradjon mindazzal, ami magyar érték, elszakíthatatlan része maradjon az örök magyarságnak, mely nem politikum, hanem lelkiség és szellemiség. Azonban az eszményt sohasem szabad összezavarni a taktikával. A taktika nem az egyház, hanem a politikai párt dolga. Az egyháznak a magyar politikában is csak egy feladata lehet: örködni azon, hogy a taktika az eszmény szolgálatában álljon, annak legyen alávetés és hűségese eszköze s ne emberi érdekeknek és hűségeseeknek. Az elmúlt tíz év azt bizonyítja, hogy egyházunk felelősei mindent megtettek népünknek az állam életébe való törvénytisztelő beillesztésére... mégis jelenleg áldozataival vagyunk a beteg világszellemlen s érezzük, hogy a reformátusságot és a magyarságot csak az Isten kü-



lönös csodája tarthatja meg... A lelki egyház népének, az evangéliumi magyarságnak kiváltsága az, hogy nemzeti szellemének teljességében, atyától örökölt magyar jellemének őszintén felajánlott értékeivel legyen munkálója és hordozója a békességnek és szeretetnek, azok között a felekezetek között, ahol él.”

Részvétünket viszi magával nehéz útján a távozó püspök, akinek talán legnagyobb tragédiája, hogy míg nemzetének hitet adott, saját hitét veszítette el. Részvétünk és szeretetünk Mak-kai Sándoré, az emberé, de küzdelemre kel bennünk ez az érzés a nemzetszabta paranccsal, mely nem néz személyt, csak a nemzetet és azt mondja: ha kinlódva, vérezve, meggyötörve is, de itt kell maradnunk.

CUM IURE SUCCESSIONIS — utódlási joggal — szentelték püspökké az ősi katedrálisban Vorbuchner Adolfot. A Majláth püspök segítségére rendelt s majdan örökébe lépő új püspök személye ez alkalommal az egyetemes érdeklődés homlokterébe került, A négy évtizede ugyanazon pásztor kormányozta egyházmegyében kétségtelenül döntő és kivételes jelentőségű ez a pünkösödöt követő vasárnap. A pápai bulla intézkedett: „fontos okokból elhatároztuk, hogy tisztelendő testvérünk Majláth Gusztáv Károly Alba-Iulia-i püspök számára utódlási joggal bíró alkalmas segítő-társat adunk”. A nagy püspök, Majláth Gusztáv Károly, négy évtized nehéz és idegölő munkája után összeroppant, betegesen él egyházmegyéjétől távol s a pápa új erőt állított melléje, helyébe. Ez a tény, a változás ténye, sok régi gondot önt új szavakba. „Megoldásra váró feladatok”-ról ír a katolikus értelmiség tudósítója s emlegeti, hogy a Szentszék és a kormány között kötött egyezmény elveinek gyakorlati alkalmazása még tisztázásra szorul — különösképp a katolikus iskolaügy érdekében, majd anyagi természetű ügyekről beszél, melyek rendezését az új püspöktől várják. Az ártó szándékokkal kívülről megzavart egyházi életkeret maga is változást vár és óhajt. Vajjon sikerül-e az új püspöknek betetőzni mindazt, aminek kiharcolásában a nagy előd ereje felörlődött. Mi hisszük, hogy aki egykoron Majláth Gusztáv Károlynak, az egyaránt kivételesen nagy *katolikus* püspöknek és *magyar* egyházfejedelemnek helyét foglalja el, tudni fogja, hogy mivé rendeltetett.

POLARPSICHOSE elnevezéssel a sarkkutatók írásaiban találkozunk. Egy különös és józan ésszel alig érthető állapotot értenek alatta, amely az eltévedt s halálnak kitett kutatókat fogja el az utolsó napokban. Ahogy az élelem és megmenekülés reménye fogy, olyan mértékben harapózik el közöttük a gyűlölet, az irigység, az addig fékezett indulatok egyszerre kitörnek és az addig barátság és közös cél által összekovácsolt tábor egymásnak ugró, gyilkoló sakálcsozával lesz hasonlatos. Amikor a menekülés egyetlen lehetőségét, a közös összefogás, a józan ész követelte fegyelmet tett tevékenység nyujtaná csak, akkor bomlik meg a szeretetnek, a barátságoknak a fegyelme. Nyári látogatóink, akiknek az az

egyetlen egy erényük megvolt, hogy legalább őszinték voltak, valami ehhez hasonlót figyeltek meg közöttünk is. Kisebbségi neurózis, adta a megnevezését az orvos, a társadalomkutató nem keresett nevet, csak egyszerűen leírta a tényt, hogy sok emberrel találkozott, akik hajszálra ugyanazt akarták, de amikor megemlítette, hogy a másik is ugyanazt akarja: miért nem dolgoznak tehát együtt, mint viperaharapásra úgy ugrott fel mindegyik, a becsmérlő jelzők gazdag tárházát használván fel annak bizonyítására, hogy ő a másikkal nem dolgozhat együtt. Ebben a perben minden második ember igazoló tanunak vonulhatna fel. Kisebbségi életünknek ezt a rákfenejét alig tagadhatnók le. A rágalmazás, a mindennek való lemocskolás, a leghívtányabb hátszegett „elintézés” polgárjogot nyert életünkben. Mivel felfelé el van zárva az út előlünk, személyi és társadalmi ambíciók abban nyerik kiélési formájukat, hogy lerántsák azt, aki egy félcentivel kimagaslik közülünk. Talán az egy Reményik Sándort kivéve, nincs ember Erdélyben, akinek a személyi és erkölcsi érintetlenségébe bele nem tapodtak volna. A szabad és nyílt közéletnek nincs, vagy legalább is eltemetődött a lehetősége, az egészséges társadalmi életmegnyilvánulások szabad kiélési formája elzárva, az őszinte, de tárgyilagos kritika a betegesen felfokozott személyi és egyesületi érzékenység miatt halálát nyerte, hogy mindezek helyét egyeduralnokként elfoglalja a társadalmi érintkezés titkos és ellenőrizhetetlen kloákáin terjedő árokparti szellem. Az alacsonyág iskoláját járjuk akkor, amikor a testvéri összetartás és bizalom, egymás munkájának megbecsülése és a jobbítás vágyából fakadt nyílt kritika vezethetne el csak az öntudatos és jövőt joggal igénylő nemzetek útjára. Sokat írtak egy időben az írástudók árulásáról, most írunk kellene a nemzeti elit árulásáról, mely némán nézi és tűri az alacsonyságnak a garázdálkodását, mialatt az elferdült közszellem, mint egy szennyes ár, mindegyre leszakaszt a martjáról egy-egy darabot. A követelés csúnya szó s ha mögötte erő nem áll, nevetséges is, mégis ezt az egyet: a szabad, nyílt, becsületos kritika meghonosítását követelnünk kell.

ENNEK A SZABAD, NYÍLT KRITIKÁNAK volt utolsó harcosa Krenner Miklós, akit most a legfelsőbb bíróság két havi fogházra és újságírói hivatásától való eltiltásával három évi kényszerű hallgatásra ítelt. Krenner Miklós, amikor tudomására hozták az ítéletet, lemondott minden magyar közületben elfoglalt tisztségéről, azzal az indokollással, hogy személyével nem akarja feszélyezni ezek működését. Kegyetlen szatíra volt ez a lépése, a magárahagyott ember szatírja és keserősége ez, mintha mondaná: egyedül voltam eddig is, egyedül küzdöttem és harcoltam, vállalom továbbra is ezt az egyedülvalóságot, nem kellene a címek, a díszek, a tisztességek, amik a mi életünkben semmit sem jelentenek, sem szerepet, sem összetartást, csak alkalmat támadásokra. Milyen szörnyű gúny is a mi életünkben ez a szó: diszelnök. Krenner Miklóssal sok mindenben nem értettünk egyet, ha szabadna így kifejezni: eszmei ellenfelek voltunk, de mindig meghajoltunk emberi nagy-

sága, tiszta erkölce és bátorsága előtt s ezekről az általa támasztott oldalakról részvétünket, tiszteletünket és szeretetünket küldjük neki. Ama négy fal között nem fogja jobban érezni az egyedüllevés kínját s bizonyára nem lesz jobban megpróbálva, mint volt a mi sűrű, nehéz levegőjű életünkben.

NEGYEDÉVEK TÖRTÉNETE a felemelő és elszomorító tények szövevénye. Egyik oldalon előbbre jutunk, a másik oldalon megtorpanunk, vagy visszaesünk. Útunk ezer veszély és kísértés között vezet, mindegyre akadályokba ütközünk, mint egykor az Ithakába hazatörekvő Odisszeus, akin a hatalmas tengeristen: Posedion próbálgatta erejét. Van egy ország, ahol az éhségtől és szomjúságtól elkínzott hajósokat mézédés lótuszgyümölcscsel kínálják, de Odisszeus a vágyakozástól síró társait a hajópadok alá köti, mert tudja, hogy aki a „virágzó ételből” eszik, az elfelejti hazáját s örökre a lotofágok országában marad. Megküzd Polyphemossal, a félszemű óriással, aki az embereket földhözcsapja, mint valami kutyakölyköt s úgy eszi meg csontostól, belestől. Hermes segítségével megmenekül Kyrke csselfogásaitól, aki minden férfit elbódít és sertéssé változtat. Átvergődik a halálos veszedelmű sziklaszoroson, melynek egyik feléről Scylla fenyeget, „akinek hat hosszú nyaka van s szörnyű feje mindegyik élén”, a másik oldalon a vad Charibdis. Elszakítja magát Kalypstól, aki örök fiatalságot és gondtalanságot ígér. A szirének éneke elől társai fülét viasszal önti be, magát pedig a hajóárbóchoz kötteti. Nem mer enni a napistennek, Heliosnak széleshomloku barmaiból, mert fél a bosszútól. Neki pedig el kell jutni a napsugaras Ithakába, ahol felesége, a bájos és okos Penelope és fia, az isteni Telemachos várnak reá. Ezért küzd ezer veszéllyel, küzd a reménytelenség érzésével, ami a legveszedelmesebb, megtagad magától mindent, ami késleltetné vagy megakadályozná útjában, nem hall mást, nem lát mást, mint a távoli ithakai partot. Odisszeus a „sokfortélyű”, az „isteni tűrő” keresztül verekszi magát minden akadályon, tudja, hogy nem szabad hallgatnia a szirének énekére, nem ehét a lótuszgyümölcsből, hogy nem szabad magáról egy pillanatra sem megfeledkeznie, mert minden sarokból veszély fenyegeti s az öntudata, a leleménye, az okossága az egyetlen fegyvere. Odisszeus a magárhagyatottak küzdelmének és győzelmének örök jelképe, aki az eszével, a fegyelmezettségével, a csábítások ellen való elzárkózásával győzött.

A mi Ithakánk, a sóvárgott és távoli part, önmagunkban van. A kiindulópont és a célpont tehát egymást keresztezi, óhaj és kívánság, a teljesítés és a megadás lehetősége összekeveredik, a két szempár csak egymás felé fordul s néha egyirányba néz, de sohasem azonosul mindaddig, míg a nemzet egy nagy pillanatában reá nem ébred a maga hivatására. Mivel sok a veszély és a kockázat nagy, tudatos látás kell, vizsgálni szüntelenül önmagunkat, a célt, lemérni a haladás irányát s a megtett utat, s megpróbálni a lehetetlent: történelmi kritikával nézni azt, ami csak a jövőben válik történelemmé.

ALBRECHT DEZSŐ.